

Základy sociologie

Miloslav Petrusek

Akademie veřejné správy o. p. s.
2009

1. Sociologie jako věda a zdravý rozum („laická sociologie“)

Laická sociologie a „přirozený postoj ke světu“

Neobávej se, čtenáři, že se budeme zabývat příliš akademickými otázkami, třebaš tím, jak je sociologie vybudována jako věda, jakou má skladbu a jak se vztahuje k jiným vědám. Sociologie ovšem *vědou* je a jako každá věda má svá pravidla i své požadavky. Na druhé straně platí stará a mnohokrát prověřená pravda, že každý z nás je **laický sociolog**, že je sociologem, aniž o tom ví. Všichni tak připomínáme slavného hrdinu jedné Molierovy hry, který „nevěděl, že mluví prózou“: mluvíme prózou a „děláme“ každodenně sociologii, aniž si to uvědomujeme.

Je samozřejmé, že člověk, chce-li žít s jinými lidmi a orientovat se v sociálním světě, musí mít jakousi zásobárnu informací, s níž s naprostou samozřejmostí pracuje a nezpochybňuje ji, a současně musí mít řadu návyků, jež spontánně používá, aniž o nich musí příliš přemýšlet.

Zavedeme pro tuto situaci tři trošku legrační (ale pro některé sociology přímo posvátné) pojmy. Americký sociolog rakouského původu *Alfred Schütz* (1899–1959) zavedl pojem **balík příručního vědění**, jímž se rozumí onen soubor vědomostí, poznatků, stereotypů (v podstatě „šablonovitých“, tradicí nebo nápodobou osvojených způsobů vnímání určitých procesů nebo skupin) a myšlenkových návyků, pomocí nichž se orientujeme v každodenním životě. Do balíku příručního vědění obvykle nemusíme zahrnovat žádné „vědecké vědění“, tedy poznatky speciálních věd, nanejvýš praktické vědomosti o tom, co a jak funguje, co a jak spravit, co a jak zařídit, jak a čím manipulovat atd.

Příklad:

Do balíku příručního vědění tak patří vědění, kdy a koho máme pozdravit, na jakou barvu na semaforu přecházet křižovatku, jak podle piktogramů („panáčků“) najít v metru toaletu, co udělat při ztrátě občanského průkazu, jak si objednat dovolenou, ale i jak na internetu najít určité informace, jak komunikovat pomocí mobilního telefonu atd. Na posledních dvou příkladech jasně vidíme, že „balík“ je nerovnoměrně rozdělen mimo jiné podle generací – zatímco z mladých lidí do 25 let používají internet téměř všichni, lidé starší 60 let jej používají jen asi v celé desetině.

Poznatky, které jsou součástí „balíku příručního vědění“, si osvojujeme jednak v dětství (v procesu *socializace*), tedy pod vlivem rodiny, kamarádů a školy, jednak je upravujeme, doplňujeme a měníme v průběhu celého života. Tento „balík“ je tak výsledkem naší *autobiografie*, náš vlastní životní příběh je vepsán do vědění, jímž se řídíme při rozhodování v každodenních věcech, ve vztazích k jiným lidem, ve vztahu k majetku, ale také k základním životním hodnotám k tomu, jak rozumíme pojmům štěstí, úspěch, právo, spravedlnost atd.

Příklad:

Uvedeme nejprve příklad zcela triviální, běžný, který ale otevírá závažný sociologický problém. Mladí lidé, kteří se narodili po roce 1980, nemají pochopitelně přímou zkušenost s jiným společenským systémem, než je tržní ekonomika a demokratické společenské uspořádání. Proto je jejich „balík příručního vědění omezen touto zkušeností. Naproti tomu starší generace, součástí jejíž zkušenosti je válka, totalitní režim a jeho proměny, materiální nedostatek atd., někdy mladým lidem nerozumí. Je to prostě dáno „nesouměřitelností“ jejich „balíků příručního vědění“, v nichž je vepsána odlišná autobiografie – a s tím se dá těžko co dělat. Proto se někdy říká, že „životní zkušenost je nepřenositelná“. V této větě je i kus hořkosti, kterou pociťuje starší generace, jež nemůže prolomit krunýř „neporozumění“ – v tom neporozumění ale není zlá vůle. Průnik do vědomí jiných vyžaduje citlivost a empatii (vcítění).

Příklad:

Existuje několik významných svědectví o tom, jak lidé žili v situacích, jímž psychologie, psychiatrie a sociologie říká (podle Karla Jasperse) *mezní situace*. Těmi *mezními situacemi* je stav smrtelného ohrožení, trvalého a dlouhodobého hladovění, ale i stav pocitu hluboké viny atd. Několik významných autorů (a bezpočet méně známých) vydalo svědectví o mezních situacích v nacistických koncentračních táborech (Primo Levi, Simon Wiesenthal, Arnošt Lustig aj.) a sově-

ském gulagu (Alexandr Solženicyn, Varlam Šalamov, Gustav Herling-Grudziński). Jestliže součástí autobiografie těchto lidí je tato zkušenost, je pochopitelné, že je i jinak formován jejich „balík příručního vědění“. Je známo, že někteří, kteří přežili tyto mezní situace, neunesli „tíhu svobody“ (např. Primo Levi). Právě tento typ zkušenosti je přenosný jen nepřímo, obvykle prostřednictvím beletrie (proto s ní sociologie pracuje jako s významným zdrojem sociologického poučení). Existuje ostatně velmi silný předpoklad, že zkušenost zejména Osvětimi, „továrny na smrt“, je zcela nepřenosná.

Náš „balík příručního vědění“ nám tedy umožňuje, abychom se orientovali v tzv. **přirozeném světě** (někdy se mluví o „žitém“, prožívaném světě). Je to svět naší každodennosti, do něhož se probouzíme, v němž pracujeme, setkáváme se s jinými lidmi, milujeme se, rozvádíme, vychováváme děti, jezdíme automobilem, cestujeme na dovolenou atd. **Laický sociolog** je tedy každý člověk, který se dokáže pomocí „balíku příručního vědění“ orientovat v přirozeném světě. Většina z nás do této kategorie lidí patří, protože zaujímá **přirozený postoj ke světu**. Velmi často se v této souvislosti mluví o tzv. **zdravém rozumu**, pomocí něhož řešíme obvykle i ty nejzapeklitější otázky běžného života, dokonce i ty, s nimiž se setkáváme poprvé.

Nabízí se zlomyslná námitka – jaký může být „nepřirozený postoj“ ke světu, jestliže se v něm, v tomto světě, všichni tak dobře vyznáme, že v něm dokážeme žít „jen“ se svým zdravým rozumem? Sociologie nehodlá vytvářet „umělý sociální svět“, ale snaží se porozumět *mimo jiné* přirozenému světu člověka a současně odpovědět na otázky, které horizont **každodennosti** překračují. Nesmíme totiž zapomenout, že „zdravý rozum“ je produktem individuálních, neopakovatelných autobiografií – takže se v jednotlivostech a někdy i v podstatných rysech individuálního vědění o světě navzájem liší. Sociologicky vážná otázka ovšem zní (položili jste si ji někdy?) – jak je možné, že si lidé nakonec rozumí a že se na *základních věcech* přece jen shodnou? Sociologové používají v této souvislosti pojem *intersubjektivita*, pojem, který zní velice učeně, ale v podstatě sděluje toto: ačkoliv se naše „balíky příručního vědění“ od sebe v některých ohledech (i dosti podstatných) liší, existuje nepochybně většina procesů, událostí, faktů, předmětů atd. ve vnějším sociálním světě, jímž rozumíme stejně (nebo velmi podobně) a pro něž používáme také stejná (nebo podobná) slova. Ačkoliv **vzájemná komunikace** nemusí být vždycky úplná, přesto společenský život (soužití v porozumění i konfliktu) bez „intersubjektivit“ není prostě možný.

„Přirozený postoj“ ke světu neboli „zdravý rozum“ má své samozřejmě přednosti, především tu, že nás zásobuje jakousi množinou **typů a klasifikací**, pomocí nichž se rychle orientujeme ve světě.

Příklad:

Americký sociální psycholog Gordon W. Allport (1897–1967) například zjišťoval, jak pomocí „typů a klasifikací“, které jsme si v minulosti na základě zkušenosti vyprávění nebo zcela podvědomě (nevíme, odkud je máme) osvojili, rychle dodejme „vysvětlit“ a „pochopit“ situaci: vidíme nebezpečně kličkující auto („opilý řidič“, „mladý blázen“), špinavě oblečeného a mírně opilého člověka („lenoch, kterému se nechce dělat“), slyšíme ne úplně „spisovný rozhovor“ („to za našich mladých let nebylo“), v supermarketu vidíme prací prášek („aha, to jsem viděl v reklamě, zkusíme to“) atd.

Mimořádnou vírou ve „zdravý rozum“ nás obdařilo osvěcenství. Významný francouzský osvícenec *Paul Holbach* (1723–1789) napsal knížku *Zdravý rozum*, jejíž podstatou a smyslem (podobně jako v jiných textech jeho známějšího současníka *Voltairea*) byla idea, že „zdravý rozum“ je nezkalený předsudky, zejména náboženskými: rozumové poznání jako základ racionálního osvojení světa a zlepšení života musí být proto od náboženských předpokladů osvobozeno a cestu k tomu nabízí právě „zdravý rozum“.

Všimněme si, že tuto logiku používáme velice často sami a používá se i v rozmanitých diskusích, kdy se odkazuje na zdravý rozum jako na „poslední instanci“ – je-li totiž něco v rozporu se zdravým rozumem, je to pravděpodobně mylné nebo alespoň pochybné. Ačkoliv tomu tak jistě často bývá, lze doložit, že zdravý rozum nemusí být a často není tím nejlepším rádcem. Jeden z nejvýznamnějších sociologů přelomu minulých století *Émile Durkheim* (1858–1917) ve svém slavném spise *Pravidla sociologické metody* formuluje tezi přesně opačnou, než jakou nás chtělo naučit osvěcenství: abychom porozuměli sociální skutečnosti, musíme se (podle *Durkheima*) od postojů zdravého rozumu oprostit ze dvou důvodů: 1. názory zdravého rozumu jsou závislé na okolnostech, v nichž se utvářejí (různí lidé a zejména různé skupiny se liší „obsahem“ svého zdravého rozumu, v novější terminologii „balíky příručního vědění“); 2. zdravý rozum sám musí být předmětem zkoumání; musíme totiž položit otázku, v jakých podmínkách a pod jakými vlivy, v jakém *sociálním prostředí* se utvářel.

Je zcela nepochybné, že zdravý rozum nám dobře slouží v našem každodenním životě: kdybychom nad každou situací a nad každým člověkem, s nímž

se setkáváme, „meditovali“, nemohli bychom v komplikované a spleť moderní společnosti žít.

Nezapomeňme, že soudobá společnost je *složitější*, než byly společnosti minulosti, a již proto potřebujeme nutně jakási „mentální vodítka“, návody (v podobě typů, klasifikací, hodnocení), která nám nabízí zdravý rozum.

Úkol:

Zkuste si udělat „sociální mapu“ svého všedního dne: do kolika odlišných sociálních prostředí vstupujete, jaké činnosti vykonáváte a s kterými (a kolika) lidmi se setkáváte (domov, příprava snídaně, výprava dětí do školy, v garáži startování auta a odjezd, setkání s policistou, placení pokuty...).

Zdravý rozum a předsudečné myšlení

Přístup ke společenskému životu, který je založen jen na zdravém rozumu, je samozřejmě k běžnému životu dostačující. Není však dostačující k tomu, abychom o společnosti věděli více než jen to, s čím se každodenně setkáváme a případně o čem čteme a co vidíme v televizi. Některé otázky si prostě v tomto rámci neklademe (protože z hlediska každodenního „přežití“) jsou nadbytečné. Ale přesto – bez některých elementárních znalostí, které „zdravý rozum“ překračují, je naše orientace ve světě nahodilá, nekvalifikovaná, naivní, někdy dokonce nebezpečná.

Poznatky zdravého rozumu jsou totiž omezeny:

- vším tím, čím jsme prošli v dětství a v mládí (tzv. *socializací*): toto období je nesmírně důležité, protože si v něm osvojujeme (často spontánně, neuvědoměle) některé postoje ke světu, které pak už neměníme (zakladatel psychoanalýzy *Sigmund Freud* – 1856–1939 – byl přesvědčen, že základ osobnosti se v tomto období tvoří natolik pevně, že jeho proměna je v pozdější době nesmírně obtížná, což je hypotéza příliš silná);
- *jazykem*, v němž získáváme obraz světa: dnes víme, že jednotlivé jazyky se liší možnostmi vyjadřovat některé skutečnosti (pro některé věci mají, pro jiné nemají pojmy) a že jednotliví lidé si i v rámci téhož národního jazyka osvojují specifický jazyk své sociální vrstvy (dále ukážeme, že jazyk „nižších vrstev“ je jednodušší a proto také méně abstraktní než jazyk vrstev „vyšších“ – POZOR: „vyšší“ a „nižší“ tady poukazuje k sociálnímu postavení a neznamena žádná morální hodnocení);

- *prostorem*, v němž prožíváme dětství a mládí a podstatnou část svého aktivního života (výkon povolání, trávení volného času atd.): čím omezenější prostor, tím omezenější *sociální zkušenost* a tedy i „obsahy zdravého rozumu“;
- *sociálními skupinami*, do nichž patříme (rodina, školní třída, skupiny vrstevníků) a do nichž případně chceme patřit; je všeobecně známo, že „partý“ mohou mít „záporný vliv“ na mladého člověka, což v naší souvislosti neznamena nic jiného, než že v takové partě se utváří specifické (osobitě) vidění světa, osvojují se určité návyky a formují se určité vztahy k jiným;
- *masovými sdělovacími prostředky*, které vytvářejí obsahy našeho „zdravého rozumu“ v té míře, že přestává být zdravý; rozumějte této metafoře dobře – nejde o to, že masová média z nás dělají duševně patologické bytosti, ale o to, že pod jejich vlivem žádný „čistý“ zdravý rozum vlastně již neexistuje (americký filozof Paul Feyerabend – 1924–1974 – kdysi napsal, že představa naivní „babičky z hor“, ať už z amerického středozápadu, nebo našeho Podkrkonoší, je v 20. století absurdní, protože tato babička toho stejně tolik a v tomtéž čase jako velkoměstský člověk; všimněte si, jak se změnily časy od dob F. L. Věka).

Příklad:

Britsko-polský sociolog Zygmunt Bauman (1925) se zamýšlí nad důsledky globalizace. Globalizovaný svět je „svět otevřený“, to přece říká „zdravý rozum“. Bauman ale upozorňuje na to, že je sice otevřený, ale a) ne pro každého a b) pro každého jinak. Náš život v globálním světě se bude podle něho utvářet dvěma způsoby. Budou v něm žít tzv. globálové, tj. lidé, jimž jejich kvalifikace, znalosti, jazyků, speciální vědomosti atd. „otevrou svět“, budou „pohybliví“ (sociologicky mobilní) a tedy také – relativně bohatí. Vedle nich budou žít tzv. lokálové, lidé, kteří v zemích euroatlantické civilizace sice nebudou chudí, ale jejich pohyb po světě bude pohybem v rámci organizovaného turismu, na dovolenou, „za památkami“; jejich pohyb po globalizovaném světě nebude profesionální, z jejich pohledu po světě pro ně nejen nebudou plynout žádné zisky, oni si jej budou sami platit. Podle Baumana je představa, že se všichni staneme „globály“, stejně nesmyslná jako představa, že budeme všichni milionáři nebo hráči v NHL (Jak mívá Jágr je jistě „globál“).

Úkol:

Pokud přijmete Baumanovu představu o lokálech a globálech, porozhlédněte se kolem sebe (a zalistujte novinami, zapněte TV) a najděte příklady (konkrétní osoby, případně specifické profese), které splňují tu či onu podmínku.

Součástí „zdravého rozumu“ jsou tzv. *stereotypy*, které jsou zvláštní formou postojů. *Postoje* jsou takové duševní stavy, které člověka vedou k tomu, aby na určité podněty (lidé, situace, činnosti) odpovídal kladně nebo záporně, postoj je jakýsi duševní předpoklad k jednání. Osobitým rysem postojů je to, že jsou naučené, poměrně stabilní a projevují se, „fungují“ v podstatě spontánně: vůči naprosté většině lidí, situací a činností, s nimiž se v každodenním životě setkáváme, zaujímáme nějaký postoj, který může být ovšem krátkodobý („první dojem“) nebo trvalý. Potud je vše trochu mimo pozornost sociologie a studium postojů se přenechává psychologům.

Zvláštním druhem postojů, které sociologii zajímají podstatně více, jsou tzv. *stereotypy*, což je zvláštní druh postojů, které jsou stabilizovaným (mentálním, duševním) vztahem k určité skupině lidí (případně k určitým symbolům, činnostem apod.), vztahem, který není výsledkem *přímé zkušenosti individu*, ale je obvykle naučen, je přenesen prostřednictvím skupiny nebo tradice. Stereotyp je obvykle jakousi „šablonou“, již poměřujeme určité skupiny lidí (činnosti, chování atd.). Stereotypy samy o sobě k životu potřebujeme, i když nejsou vždycky úplně „rozumné“: rozumnost jim většinou dodáváme až *ex post* (dodatečně).

Zvláštní druh postojů ale tvoří **předsudky**, což jsou negativní postoje vůči určitým skupinám lidí, postoje, které nejsou dostatečně (nebo nijak) zdůvodněny. Gordon W. Allport, který je autorem klasické knihy *O povaze předsudků* [1954] (vyšla česky, má přes 500 stran, ale čte se jedním dechem), ukazuje, že pojem předsudek prošel třemi fázemi:

- v latině původně znamenal rozhodnutí založené na předchozí zkušenosti a rozhodnutí (v právní vědě se toto pojetí používá dodnes: tzv. *prejudikát* je soudní rozhodnutí, které slouží jako příklad, vzor pro podobné rozhodnutí, je tedy jakousi „šablonou“);
- později dostal pojem význam *ukvapeného úsudku*, který si tvoříme dříve, než jsme mohli věc řádně prozkoumat a
- teprve v 20. letech 20. století nabyl pojem emocionálního (citově zabarveného) příděchu, většinou negativního, jako *výraz nepřiznání a nesouhlasu*, aniž je tato nepřiznání a tento nesouhlas nějak věcně podložen (je předčasný, unáhlený nebo naopak stabilizovaný tradicí a návykem).

Dnes se shodujeme na tom, že předsudek může být i pozitivní (můžeme přece mít neopodstatněně kladný, pozitivní vztah k národu, skupině osob, etniku apod., založený třeba jen na povrchní znalosti). Vymezujeme jej pro-

to jako *příznivý* či *nepříznivý* postoj vůči osobě nebo věci, který člověk (nebo skupina osob) zaujímá předem, bez opravdové zkušenosti nebo dokonce bez ohledu na ni, bez jakéhokoliv nebo jen vágního (neurčitěho) opodstatnění.

Předsudek je daleko běžnější, než si obvykle myslíme. Lze dokonce formulovat tezi, že v každém z nás jsou zakořeněny určité předsudky, s nimiž se sami těžko vyrovnáváme (pokud takovou potřebu máme). Na druhé straně ze zkušenosti víme, že jednání, diskuse, spor s osobami, které zaujmají *kategoricky předsudečný postoj*, jsou nesmírně obtížné, neboť takové osoby jsou obvykle racionálními argumenty – ať jsou sebesilnější – nepřesvědčitelné.

K zamyšlení: Zkuste si udělat vlastní „mentální mapu“ – Moje předsudky (vůči komu, jaké, jaké mám pro ně „důvody“, na jaké zkušenosti jsou založeny, čím bych se daly korigovat)!

Mezi nejběžnější předsudky patří „obraz etnika“ nebo „obraz národa“ nějaké vyhraněnější skupiny osob (Arabové, Židé, Němci...), která v nás vzbuzuje nějaké pozitivní nebo negativní emoci. Tomuto postoji se říká *heterostereotyp*: jde o stereotypizovaný obraz „těch druhých“. Nezapomínejme ale na dvě věci: stejně jako my máme „své“ **heterostereotypy** třeba o Němcích (pracovití, pořádní, případně bojovní, hluční, nadutí atd.), mají i oni stereotypy o nás, které zdaleka nejsou shodné s představou, kterou „my Češi“ máme sami o sobě. Těmto představám „o sobě samých“ říkáme **autostereotypy**.

Příklad:

Poučným příkladem jsou vzájemné stereotypy, které máme my o Polácích a oni o nás. Provedené výzkumy vycházejí z generalizace chování obou národů (jako „celku“ – všimněte si, že již zde je „logická chyba“) v době války: Poláci vidí Čechy jako Švejků, pragmatické bytosti, které chtějí a dovedou přežít v každém režimu, jako nestatečné, ba zbabělé atd., my vidíme Poláky jako nezodpovědné romantiky, kteří si „hrají na šlechtice“, nepořádné a málo pracovité...

K zamyšlení: O tom, jak sami sebe vidíme, existují nejen sociologické výzkumy, ale také pozoruhodné knížky. Stojí rozhodně za čtení uvažování Ferdinanda Peroutky *Jací jsme, Jana Patočky* Co jsou Češi nebo Václava Černého *O povaze naší kultury*. Ačkoliv je psali duchové nepochybně mimořádní, zjistíte, že ani oni se nemohli vyhnout určitým stereotypům, ba předsudkům.

Známe z nedávných dějin a ze současnosti velmi vypjaté **předsudky** vůči jména proti Židům a Romům. O tom, jak jsou stereotypizované předsudky, je absurdní, svědčí tzv. *antisemitismus bez Židů* – antisemitismus se udržuje i

konce i tam, kde žádnou zkušenost s Židy neměli a nemohli mít, protože židovská populace byla vyvražděna nebo emigrovala. Vztah k Židům je obvykle založen na ambivalenci, totiž na současném přisuzování kladných i záporných vlastností (skvělí reprodukční umělci, ale netvůrci, skvělí obchodníci, ale neschopní manuální práce atd.).

Předsudek je ovšem nejen mentální postoj, ale také (jako každý postoj) predispozice (předpoklad) k určitému jednání. Předsudky se ve své negativní formě projevují:

- **osočováním** (lidé „mezi svými“ svou nelibost vůči jiné skupině dávají najevo, vzájemně se ve svém postoji utvrzují);
- **vyhýbáním se** (ačkoliv nositel předsudku neoblíbené skupině přímo neublíží, často jí dává najevo svou nelibost);
- **stigmatizací** (neoblíbená skupina je označena – přímo nebo nepřímo – viditelným znamením nebo rozšiřováním negativního hodnocení);
- **diskriminací a exkluzí** (provádí se zaujaté rozlišování mezi skupinami v neprospěch neoblíbených, které vede k vylučování z určitých činností nebo prostor a k segregaci, tedy prostorovému oddělení, jímž je například tzv. ghettoizace, uzavření do oddělených městských celků);
- **fyzickým napadáním** (předsudečný stereotyp se projevuje polonásilnými nebo násilnými činy, vypuzováním z obydlí, znásilňováním až vraždou);
- **vyhlazováním** (masakry, pogromy a genocida).

Předsudečný stereotyp může plnit ještě jednu důležitou sociální funkci: neoblíbená část obyvatelstva se stane tzv. **obětním beránkem**, tzn. že všechny problémy, neúspěchy, sociální konflikty atd. jsou jí připisány k tíži. Roli „obětních beránků“ v minulosti hráli jednu dobu křesťané, ve středověku čarodějníci a čarodějnice, v novověku především Židé (teorie „židovského spiknutí“ atd.).

Úkol:

Ve 20. století jistě nejvýznamnějším a nejtragičtějším důsledkem předsudečného stereotypního myšlení byl holocaust, masové vyvražďování židovského obyvatelstva. Zkuste na základě svých znalostí a s nahlédnutím do literatury doložit uvedené „etapy“ konkrétních projevů předsudečného jednání v době holocaustu.

Zdravý rozum, jak se o něm vyjádřil jeden myslitel 19. století, je „dobrý chlapec, když je doma za pecí, ale běda, když se vydá na cesty vědy“ (byl to Bedřich Engels). Základní problém zdravého rozumu spočívá totiž ve dvou věcech:

- nedovede a nemůže klást otázky, které přesahují jeho obzor a již vůbec ne, ně nemůže odpovídat (rozhodně ne dostatečně kvalifikovaně);
- není **autoreflexivní**, tzn. nedokáže se (kriticky) podívat zpětně sám na sebe: například předsudečné myšlení neumí obvykle učinit předmětem vážného rozboru (přemýšlení, kladení otázek) otázku, odkud se předsudek vzal, co jej vyvolalo, z jakého prostředí vychází a jaké cíle sleduje.

Příklad:

Nepochybně nejslavnějším příkladem toho, jak „proti sobě“ stojí „zdravý rozum a sociologie (založená na empirickém výzkumu), jsou údaje, jež pocházejí z výzkumu, který provedl ve 40. letech 20. století v době bojů v Tichomoří v americké armádě sociolog Samuel Stouffer se svým týmem. Byli pověřeni zjistit, proč klesla bojová morálka a jak to vůbec vypadá s bojovým rozpoložením vojáků, kteří bojovali v nepochybně extrémních podmínkách přírodních (džungle, vlhkost, smrad a lijáky) i lidských (nevypočitatelnost a krutost nepřítele).

Stouffer zformuloval několik jednoduchých hypotéz:

- H 1: Vojáci z velkých měst snášejí podmínky boje v džungli hůře než vojáci z venkova.
- H 2: Vojáci z velkých měst jsou podstatně neurotičtější (neurotičtěji reagují na bojové nasazení) než vojáci z venkova.
- H 3: Vojáci černé pleti si přáli, aby jejich velícími důstojníky byli také černí, nikoliv bílí Američané.
- H 4: Vojáci černé pleti byli fyzicky výkonnější než bílí Američané.

A několik dalších... (pomijíme skutečnost, že hypotézy byly tehdy formulovány ještě v tzv. politicky nekorektním jazyce). Vtip celého příkladu spočívá v tom, že „zdravý rozum“ velí s těmito hypotézami souhlasit. Odpovědně provedený empirický výzkum ale prokázal nejen to, že tyto hypotézy neplatí, ale že platí – kupříkladu – jejich opak. Takže vojáci černé pleti chtěli spíše bílé důstojníky... a proč? To už je další krok, který musí výzkumník udělat, ale který není obsažen přímo v údajích, jež získal.

Takže – při všem respektu ke zdravému rozumu, který nám ostatně dává několik zajímavých impulzů k sociologickému zamyšlení, se pokorně vrátíme k sociologii. Snad se dozvíme víc nebo alespoň něco nového a něco jiného, než jsme dosud věděli.

2. O čem sociologie je a k čemu je na světě

Cílem ani ambicí této příručky, jak jsme již řekli, není a nemůže být „naučit“ Vás sociologii. Sociologie je dnes – naštěstí – vnímána „jako každá jiná věda“, tedy jako soubor pojmů, teorií a metod, jakož i obecných i dílčích zjištění o celku i jednotlivých stránkách společenského života, jež jsou provázány navzájem podle určitých v podstatě standardních pravidel. Složitě? Uvidíme, že ani zdaleka. Ale – dobrá vysokoškolská učebnice sociologie dnes má kolem 700 stran a ani v tom případě nevyčerpává látku úplně.

Základní sociologické problémy: prostý výčet

Uvědomme si, že „standardními“ sociologickými tématy, bez nichž si tento košatý obor nelze představit (inspiruji se v našich zemích dostupnou učebnicí Anthonyho Giddense), jsou zejména

- vymezení *předmětu sociologie* (pokus ukázat, čím se sociologie odlišuje od ostatních společenských věd a co má naopak s nimi společného);
- vztah jedince a kultury (jde o proces, jak se z bytostí biologických – tak se přece rodíme – stáváme bytostmi sociálními: tomuto procesu včleňování jedince do společností, procesu, v němž si osvojuje pravidla kultury, do níž se narodil, se říká *socializace*);
- *typy společností*, jež charakterizují jednotlivé dějinné etapy a do nichž se lidé dříve a nyní rodili a rodí (společnosti prvotních sběračů, lovců a prvotních zemědělců, agrární společnosti, průmyslové společnosti a konečně „naše“ společnost, již říkáme, možná poněkud předčasně, „postindustriální“);

- vzájemný styk mezi lidmi v každodenním životě, jež označujeme termínem *interakce* (interakce probíhá podle určitých ne vždy uvědomovaných pravidel a sociologie se snaží poodhalit její „tajemství“);
 - člověk je „dvojlomná bytost“ – je na jedné straně *bytostí biologickou*, „tělo“, je „vtělen“ a ze svého těla nemůže vystoupit, na druhé straně je *bytostí sociální*, což znamená, že se svým biologickým tělem určitým způsobem nakládá (pečuje o zdraví, připravuje se na stárnutí, prožívá erotické vztahy a žije sexuálním životem, sportuje, ale třeba i užívá drogy atd.) nebo to všechno (včetně sociálních pravidel soužití) ignoruje a stává se „bytostí na okraji“, tzv. *marginalizovaným člověkem* (z lat. margo – okraj, marginalis – okrajový);
 - lidé žijí v *malých sociálních skupinách*, z nichž nejvýznamnější je *rodina*, která prošla dynamickým vývojem v minulosti (od rodiny založené na dohodě rodičů k rodině založené na „romantické lásce“) a dramaticky se proměňuje dodnes (narůstá počet tzv. *singlů*, tj. lidí, kteří třebaž žijí s partnery, a každý samostatně, ačkoliv mají společné děti);
 - sociální život se řídí *pravidly a normami* a každá společnost vyžaduje jistou míru *konformity* (vědomého či nevědomého podřízení určitému souboru závazných pravidel, obyčejů, zvyků, předpisů); o lidech, kteří se od těchto norem odchyľují, říkáme, že jsou *devianty* (z lat. deviatio – odchylka, odbočka); dnes se škála deviace pohybuje od „jemné“ po organizovaný zločin, nemluvě o tom, že pojetí deviace se v čase mění (např. homosexualita);
 - zejména v posledních letech se znovu objevuje jako významný problém *rasová a etnická příslušnost*, případně původ (mluví se o tzv. multikulturalismu jako způsobu soužití lidí různých etnik na totéž teritoriu, jako o způsobu setkávání, ale i střetávání různých kultur);
 - klíčovým problémem sociologie vždy byla, je a s největší pravděpodobností bude *sociální nerovnost*, která se proměnila v čase – od klasických společenských tříd k sociálnímu rozvrstvení, tzv. *stratifikaci* (z lat. stratum – vrstva), až po soudobé úvahy na téma, jak budou vypadat „nové formy nerovnosti“ v počítačovém, informačním a vzdělanostním věku;
 - společnost si nelze představit bez organizací a institucí a bez způsobů jejich řízení (téma *byrokracie*, jež se s chodem organizací a institucí a jejich výkonem nejčastěji spojuje, je v sociologii bohatě rozpracováno);
 - organizace a instituce řídí především dvě velké oblasti společenského života – *práci, pracovní činnost a výrobní proces* jako ekonomický základ společnosti (a navíc *ekonomické procesy*, jako je dělba práce, zaměstnanost, podíl žen na ekonomické aktivitě, směna, úvěry atd.) a výkon politické moci, který je obvykle ztělesněn ve fungování *státního aparátu*, v demokratických společnostech samozřejmě ve fungování politických stran, ve volebních systémech a právním řádu (o armádě a bezpečnostních složkách ani nemluvě);
 - od 19. století žije postupně stále větší část obyvatelstva planety ve *městech*, sociologie se proto městským životem a zejména *městským životním stylem* soustavně zabývá již od 20. let minulého století (začala s tím tzv. *chicagská škola*);
 - od druhé poloviny 20. století jsme navíc pod až extrémním vlivem *masových médií*, která produkují nejen zprávy a zábavu, ale někdy, ba nejraději, obojí dohromady (říká se tomu *infotainment* – z angl. information a entertainment – zábava), takže sociologie nemůže nestudovat tyto pozoruhodné a mimořádně společensky závažné jevy;
 - o společnosti, do níž vstupujeme, se někdy říká „společnost vědění“ (*knowledge society*), protože se předpokládá, že společnosti euroatlantické civilizace budou přímo závislé na vzdělanostní úrovni svého obyvatelstva a každý jednotlivý občan naopak na úrovni dosaženého vzdělání;
 - ačkoliv pravděpodobně skončila hrozba „velkých revolucí“, nezmizel fenomén *sociálních hnutí*, která v současnosti nabývají podobu tzv. „nových sociálních hnutí“, jako jsou hnutí ekologická, feministická, pacifistická, ale i nacionalistická atd.;
 - celé to všechno je rámováno fenoménem, o němž se mnoho mluví, ale nepřilíží ví, totiž *globalizačními procesy*: sociální změna se v moderních společnostech odehrává v rámci „otevřeného prostoru“ a „zkráceného času“ (říká se tomu *časoprostorová komprese*).
- Je zcela zřejmé, že prostý výčet témat Vám mnoho nedá, ačkoliv několik „otázek na zkoušku“ si můžete zodpovědět (každý z nás, jak víme, je přece „laický sociolog“!). Tedy:
- Otázky a náměty k zamyšlení „na rozcvičení“:**
- K zamyšlení:** Božena Němcová v *Babičce* popsala jeden idealizovaný obraz „typu společnosti“. Pokuste se jej charakterizovat z hlediska: sociálního složení, společenských styků, sociální nerovnosti, role náboženství, věr a pověr, každodenních rituálů, struktury činností podle denních a ročních období.

Úkol:

V této idylické knize je jedna „marginalizovaná postava“. Popište, jak ji společnost Němcové Babičky vnímá a jak se k ní chová.

Úkol:

Na čem závisí podle Vašeho názoru posuzování homosexuality jako deviantního nebo sociálně přípustného chování?

Úkol:

Zkuste sami, na základě vlastní zkušenosti, charakterizovat zvláštnosti městského životního způsobu (od 90. let u nás).

K zamyšlení pro ty, kteří chtějí vědět víc: Sociologie se zabývá společenským životem a sociálními vztahy, má tedy stejné téma jako umělecká literatura (a bás i výtvarné umění).

Zkuste v paměti (nebo na internetu či v jiném zdroji) vypátrat beletristickou knihu (knihy), která by se zabývala

- socializací (jak se člověk stává dospělým),
- „střetem kultur“,
- životem marginalizovaných lidí (nebo člověka),
- sociální deviací (alkoholismem, prostitucí, drogovou závislostí),
- vypjatou sociální nerovností,
- sociální revolucí (od husitství třeba po říjen 1917).

Úkol (pro čtenáře):

Vliv masových médií je zajímavě popsán ve slavném románu Milana Kundery *Nesmrtelnost*. Zkuste se na něj podívat jakoby „sociologickým očima“.

Cílem této příručky je tedy naučit vás základům sociologického pohledu na svět. Ačkoliv jsme opravdu všichni „laickými sociology“, sociologie přece jen nabízí některé nové a neotřelé, ba udivující pohledy na témata, která přece dobře znáte. Navíc platí jedna „poučka“ o sociologickém vědění, kterou úvodem připomeneme: *Jakmile se sociologický poznatek vysloví, zdá se samozřejmý. Ale do té doby, než byl vysloven, samozřejmý se nikomu nezdařilo, proto o něm nevěděl.* A v jiné formulaci: *I věci a procesy, s nimiž se každodenně stýkáme, stávají srozumitelnější, jestliže je dokážeme zapojit do širších souvislostí a případně popsat.*

Námět k přemýšlení pro ty, kteří chtějí vědět víc: V polské sociologii se rovněž nula zajímavá disciplína, která se mimo jiné zabývá věcmi, s nimiž každodenně pracujeme a jichž denně používáme, vidíme je, víme o nich. Opravdu víme? Zkusme se z tohoto hlediska zamyslet nad některými předměty každodenního života.

(předmět je výsledkem lidské sociální činnosti, proto může být předmětem sociologického studia) – položte si otázku, kdy asi vznikl, s jakými skupinami je případně nejčastěji spojen, jaké vyvolává sociální reakce, zda je jeho používání společensky regulováno (nějakými normami, předpisy psanými nebo nepsanými) atd.: žvýkačka, deodorant, tričko (T-shirt), lednička, splachovací záchod, „kalašnikov“, muslimská „burka“ apod.

Tím jsme se současně uvedli do problematiky, která odlišuje tzv. klasickou („starou“) sociologii (od počátku 19. století do 70. let 20. století) a soudobou sociologii: soudobá sociologie věnuje nesrovnatelně větší pozornost **každodennímu životu**, tedy tomu, co lidé dělají ve světě, který pokládají za samozřejmý (který nezpochybňují, nad nímž se nezamýšlejí). Právě v něm vykonávají činnosti nadmíru sociálně závažné, totiž tzv. **rutinní činnosti**, činnosti, které se opakují, ale současně se řídí určitými pravidly, obvykle nepsanými, činnosti, jež si ani neuvědomujeme pro jejich samozřejmost, ale které jsou nezbytné pro základní sociální proces, jímž je **sociální reprodukce**. Každé lidské společenství (chce-li přežít) se totiž musí reprodukovat nejen biologicky, ale i sociálně, nejen „počtem obyvatel“, ale i svou sociální strukturou, skladbou populace, životní úrovní a životním stylem – k čemuž jsou rutinní činnosti nezbytné.

Úkol:

Pokuste se vyjmenovat rutinní činnosti, které vykonáváte vy a členové vaší rodiny, a srovnajte je, pokud to Vaše paměť dovoluje, s obdobnými rutinními činnostmi, které vykonávali Vaši rodiče a prarodiče (Jakými pravidly se řídili? Byla tatáž? Změnila se? A jestliže ano, v čem?)

Úkol:

Řekli jsme, že rutinní činnosti vykonáváme v tzv. samozřejmém („přirozeném“) světě, jehož existenci nezpochybňujeme, nad nímž se nezamýšlíme. Má-li mít toto tvrzení ale smysl, musí asi existovat i „jiné světy“, ne zcela samozřejmé.

(Nápověda: Sociolog Alfred Schütz zavedl složitý termín – „hranice smyslu“, jímž označuje jakousi mez mezi tím, co je běžné a co není běžné: například mezi činnostmi, kterou vykonáváme v bdělém stavu, a mezi snem je „hranice smyslu“ – sen je něco jiného než bdění. Najděte nějakou podobnost v normálním životě!)

K zamyšlení pro ty, kteří chtějí vědět víc: V jakém vzájemném vztahu jsou biologická a sociální reprodukce? Jaké sociální důsledky může mít populační úbytek na sociální reprodukci u nás? Otázka jistě není lehká, ale důležitá.

Sociologie a jiné vědy

Nahlédneme-li do jiné příručky sociologie (třebas francouzských sociologů Merca Montousséa a Gillese Renourda), zjistíme, že skladba témat je sice podobná, jako jsme viděli na začátku (u Anthonyho Giddense), ale přece je trochu jiná. Uvedeme ji proto, že sledujeme teď jiný didaktický cíl než „uvrvení do předmětu“. Tedy – Montoussé a Renourd mají za to, že základní témata **soudobé sociologie** jsou tyto problémové okruhy:

- socializace (jak si člověk osvojuje pravidla sociálního chování, normy a hodnoty);
- kultura („zásobárna“ norem, hodnot a vědění, z níž lidé čerpají, aby se orientovali ve světě);
- typy společností (primitivní, tradiční, průmyslová, postindustriální, komunální a informační);
- sociální změna (demografické změny, změny způsobené ekonomickou technikou, náboženstvím, ideologiemi);
- politický život společnosti (elity a masy, masová hnutí, stát a orgány státu, moc, státní správa, volební chování);
- sociální struktura (základní velké sociální skupiny, třídy, střední třída, pohyb ve společnosti – tzv. mobilita, chudoba a sociální vylučování, tzv. exkluze);
- práce a profesní vztahy (proměny práce v posledních desetiletích, cesta k „společnosti bez práce“, nezaměstnanost, pracovní trh);
- vzdělání (vztah vzdělání a sociálního postavení, vzdělání v informační společnosti, demokratizace školství, nerovnost v přístupu ke vzdělání);
- rodina a životní styl (tzv. krize rodiny, formy soužití, proměny ve spotřebních vzorcích);
- náboženství (proměny náboženského života, tzv. sekularizace a krize náboženství, náboženství a morálka).

Tento výčet nebyl samoúčelný. Jednak jsme si zopakovali základní sociologická témata, jednak – při pozornějším pohledu – se nám přímo vnučují nutně tato otázky:

Téměř všechna témata, jimiž se sociologie zabývá, jsou přece předmětem nějaké speciální vědy, hospodářský život je předmětem ekonomie, vzdělání pedagogiky, náboženství religionistiky, právní normy a deviantní chování jsou předmětem právní teorie, politické chování politologie... Co tedy „zabývá

na sociologii“? Jistě, třebas neexistuje samostatná „věda o rodině“, ani věda o „nezaměstnanosti“, ale ke všemu ostatnímu se vyjadřují přece jiné společenské vědy. Ba co víc – společenskými jevy se od nepaměti zabývá *filozofie*, rozhodně ta její část, které se říká *sociální filozofie* a tzv. *filozofie dějin*. A na druhém pólu, „exaktním“, stojí vědy, které se zabývají člověkem jako „psychosomatickou bytostí“, jako bytostí, která má biologický původ i podstatu a která má psychiku, tedy *biologie člověka* a *psychologie*.

Doplňek pro zájemce o podrobnější informace: Sociologie se podobně jako ostatní vědy vyvinula z filozofie a po dlouhou dobu s ní měla velmi „intimní styky“, protože část sociologické a filozofické problematiky se vždycky překrývala. Filozofie totiž kromě částí, v níž se zabývá přírodou a poznáním (ontologie, filozofie přírody, epistemologie), má také samostatnou část – sociální filozofii, která se zabývá „věcmi lidskými a společenskými“, „péčí o obec“. Pojem sociální filozofie zavedl Thomas Hobbes v polovině 17. století. Sociální filozofie od počátku splývala s reformními pokusy a utopickými teoriemi, jak napravit společnost. V tomto bodu se stýkají počátky sociologie, která na sociální filozofii navázala, s utopickým socialismem. Masaryk to formuloval ve větě – „sociologii ke křtu nesl socialismus“ (neměl na mysli marxismus, ale „klasický utopický a reformní socialismus“).

Dodnes se s pojmem sociální filozofie pracuje – zejména v německy mluvících zemích. **Filozofie dějin** je filozofické usilování o postihu historického vývoje lidstva, o odpověď na „slavné otázky“ – odkud pocházíme, co jsme a kam jdeme? Základním tématem filozofie dějin je tázání po *smyslu dějin*: Mají dějiny smysl? Směřují dějiny k nějakému cíli? Je společenský vývoj směřováním k pokroku nebo k úpadku? Na tyto otázky existují rozmanité a zejména rozporné odpovědi.

V zásadě existují tři skupiny výkladů:

smysl dějin: dějiny smysl mají (Masaryk), nemají (Karl Popper);

směřování dějin: dějiny se „točí v kruhu“ (cyklické pojetí), dějiny nemají směr, dějiny směřují k nějakému konci (například v křesťanství ke konečnému soudu);

obsah směru dějin: dějiny se pohybují sestupně, dějinný pohyb je soustavnou degradací lidského rodu (Nietzsche, Spengler, ale i Machovec), dějiny jsou trvalý pokrokem (osvícenství, marxismus, technologismus a scientismus věřící ve spásnou roli vědy a techniky).

Volné cvičení: Zkuste si sami odpovědět na otázku – jak já vidím „pohyb života“, směřuje vzhůru nebo naopak „sestupuje“? Pokuste se ale najít argumenty pro oba postoje – pesimistický i optimistický. Není to tak obtížné.

K čemu je sociologie na světě

Vztáhneme-li jednu sociologickou teorii (tzv. radikální funkcionalismus) k sociologii samotnou, pak můžeme uvažovat takto: Cokoliv, ať je to instituce, pravidlo, obyčej, příkaz, norma atd., co se ve společnosti dlouhodobě používá, dokazuje *faktem své dlouhodobé existence*, že má pro společnost (nebo skupinu) nějaký smysl, účel, že plní nějakou (pozitivní) *funkci*. Ačkoliv toto tvrzení je pravdivé jen zčásti (existují přežívající obyčeje atd., které nejsou pozitivně totalitní režimy jsou udržovány při životě rituály, které jsou obsahově mrtvé např. prvomájové průvody), je přece jen ve většině případů použitelné.

Sociologie po celou dobu své existence – zejména ovšem od té doby, kdy přírodní a technické vědy začaly chrlit praktické aplikace (tedy asi od 20. století), byla neustále konfrontována s otázkou – k čemu je sociologie vlastně dobrá? F. X. Šalda používal (v trošku jiné souvislosti) otázky – a k čemu na světě? Sociologickým žargonem tedy – jakou plní sociologie funkci?

Ačkoliv sociologie vznikla na počátku 19. století jako věda akademická (tedy „abstraktní“, jakoby vzdálená životu a uzavřená ve svých kategoriích pojmech, schématech a spekulacích – mluví se proto často o *spekulativní sociologii*), přece jen již v 19. století se část sociologie striktně váže na *reformní úsilí* ve snaze pomoci bédným a chudým tohoto světa. To sociologii mimo chodem spojuje (a nikoliv náhodou) se *sociálním románem*, který vzniká v této době a klade si tytéž otázky. Hornický inženýr a sociolog-amatér *Frédéric Play* (1806–1882) zkoumal život dělnických rodin a rozpracoval dokonce osobitou metodu pro studium jejich životní úrovně a životního způsobu, totiž *analýzu rodinných účtů*.

Úkol:

Zkuste tuto elementární metodu aplikovat na svou vlastní rodinu (nebo na sestru/sama): snadno zjistíte, že struktura výdajů opravdu vypovídá o vašem životním stylu i o vaší aktuální životní úrovni. Je přirozené, že struktura výdajů v polovině 19. století byla nesrovnatelně jednodušší než dnes, metodika sama se ale používá do dnešních dnů.

Angličan Charles Booth (1840–1916) popsal život chudiny v Londýně a předložil výsledky svých studií parlamentu s cílem dosáhnout sociálních reforem. Americká sociologie se zrodila z reformního úsilí osvěcených sociologů, kteří se postavili proti příliš razantně prosazovanému ekonomickému liberalismu (jeho krajní podobu zformuloval bohužel také sociolog, dokonce významný, Herbert Spencer, který v roce 1901 prohlásil – chudák, který leží v příkopě, se nachází na místě, kam patří).

Obecně lze říci, že sociologie se rozvíjela většinou pod vlivem společenských potřeb (nikoliv nutně zakázek), potom se utvářela jako teoretická věda. Její základní funkce lze shrnout do tohoto, v podstatě obecně přijímaného schématu:

1. **sociologie jako popisná věda** (*deskriptivní funkce*): sociologie popisuje „stav věcí“ a prostým popisem upozorňuje na sociální problémy, které sama ale řešit nemůže a neumí;
2. **sociologie jako teoretická věda** (*teoretická, výkladová neboli explanační funkce*): sociologie se snaží sociální jevy a procesy nejen popsat, ale i vysvětlit (opravdovou „vědou“ se stává teprve tehdy, když plní obě funkce – popisnou, deskriptivní i teoretickou, explanační);
3. **sociologie jako edukační (vzdělávací) nástroj**: sociologie nabízí společnosti (institucím, spolkům sdružením atd.) své vědění jako nástroj „sebe-poznání“ (autoreflexe) společnosti; soudobá společnost se bez tohoto sebe-poznání neobejde především proto, že je společností, v níž existuje nesrovnatelně více *rizikových situací*, na něž sociologie má a často umí včas upozornit;
4. **sociologie jako instrumentální vědění**: sociologie samozřejmě také pracuje „na zakázku“, tzn. navrhuje řešení dílčích konkrétních problémů klientům, kteří o to mají zájem (různým institucím, médiím, reklamním agenturám atd.);
5. **sociologie jako klinická disciplína**: zatímco ve funkci instrumentální se sociolog neptá, zda je problém dobře formulován, ve své klinické funkci sociolog spolupracuje s klientem, rekonstruuje, upravuje a reformuluje zadání tak, aby výsledek na jedné straně odpovídal úrovni sociologického vědění a na druhé straně požadavkům klienta;
6. **sociologie jako kritická věda**: sociologie je z mnoha hledisek „nepříjemná“ tím, že upozorňuje na skutečnosti, jevy a procesy, které by měly zůstat v skrytu (dokonce i v demokratické společnosti), nejlépe si však vede teh-

dy, když ukazuje pomocí svých specifických nástrojů na negativní jevy a procesy a nestaví se k nim jako k „samozřejmým“ (prostituce, gambling, korupce, ale i problém utváření vkusu, vztah k tradici, mezigenerační konflikt, postavení minorit, žen, starých lidí atd.).

3. Sociologie a výzkum (nejen) veřejného mínění

Sociologie v praktickém životě

Je dost zajímavé, že s vědami se většinou seznamujeme nejprve v podobě jejich **praktického užití** (jejich **aplikací**) a teprve potom případně v podobě jejich „skutečného tvaru“ jako vědy, tedy jako teorie, metody, jazyka atd. Výjimkou je **matematika**, kterou poznáváme od samého počátku jako „čistou vědu“, pokud ovšem matematika sama vědou je (někteří autoři právem tvrdí, že vědou není, protože nemá specifický předmět, že je „jazykem“ a „nástrojem“ vědy – každé). Jezdíme automobilem a nic nevíme (a nemusíme vědět) o fyzikálních zákonitostech pohybu, rozpouštíme šumivý aspirin a nic nevíme o jeho chemickém složení a na otázku, jak se to děje, že se rozpouští, odpovédět také neumíme, obdivujeme se nebo odsuzujeme výškové stavby, ale nic nevíme o statické atd., atd. – do nekonečna.

Toto velmi triviální konstatování má pro nás, sociology, dva naprosto nebagatelní (nezanedbatelné, netriviální, tedy „neobyčejné“, překvapivé) důsledky:

1. Čím složitější je moderní společnost, včetně svého technického zázemí a vybavení, tím méně je srozumitelná pro lidi, kteří v ní žijí; *nesrozumitelnost a nesamozřejmost* našeho života, naši závislost na technice a vědě si uvědomíme důrazně až tehdy, když narazíme na „problém“ (auto nejede, lékař neordinuje, záchod nesplachuje, pračka nepere, vypadne elektrický proud).
2. Sociologie se stejně jako každá jiná věda „vyjevuje“ veřejnosti (neprofesionálním sociologům) nejprve ve svých **praktických aplikacích** a potom případně ve své náročnější podobě, jako soubor vědění strukturovaný